

„QUID EST VERITAS?“ („ЩО Є ІСТИНА?“): САКРАЛЬНІ МОТИВИ В ПРОЗІ НАТАЛЕНИ КОРОЛЕВОЇ

Христя Венгриянук

Abstract: In the article we consider the works of Natalena Koroleva with the sacral motifs. The vast majority of the author's works are endowed with sacred motifs. We analyze Natalena Koroleva's novellas "Quid est Veritas?" ("What Is the Truth?") and "1313" as well as the collections of short stories "Once Upon a Time" and "Ancient Kyivan Legends". In this context we refer to Halyna Tarasyuk's novel "Love and Sin of Mary Magdalene" and Michel Foucault's scientific work "Madness and Civilization: A History of Insanity in the Age of Reason". In the followings study we also come to a conclusion how often the spiritual and the insanity are combined into a common binary opposition.

Keywords: Sacral, marginal, rampage, spirituality, Bible.

Наймаргінальнішою і водночас центральною книгою усіх століть є Біблія. Певно, кожна людина намагалася хоча б торкнутися цього загадкового писання, яке сприймають то за однозначну правду, то за міф, то за цікавий художній текст. «Саме слово „Біблія” у своєму первинному сенсі означало *biblia* (малі книжки)» (Фрай 2010: 11). «Тож, можливо, не існує такого об'єкта, як „Біблія“, а те, що зветься „Біблією“, – лише суперечливе і непослідовне скупчення текстів, до того ж погано впорядкованих. Мова, до якої вдається Біблія, – це, стисло кажучи, мова любові, яка (як пригадує нам Павло в уступі, ще прозорішому, ніж наведений вище) виходить за межі більшості форм спілкування (1 Кор. 13; 8)» (Фрай 2010: 325).

Чим далі ми від біблійних подій, тим важче констатувати, що ж було колись насправді. Покладаємось на цілу низку досліджень, присвячених Книзі Книг. Одним з найяскравіших текстів у доробку Наталени Королеви є повість «Quid est Veritas?» («Що є істина?»). Повість розпочинається притаманними для авторки словами: «Може, єдине щастя на земному диску – це „бути самим собою?“» (Королева 2007: 304). З автобіографії письменниці та автобіографічних повістей видно, що вона завжди залишалася собою. Наприклад, коли тікала з Персії, оскільки мати чоловіка Іскандера наполягала на тому, щоб Наталена Королева прийняла мусульманство. Вона не залишилась, а поїхала в Україну. Чоловік вирушив за коханою і прийняв християнство (Копач 62: 13). Це одиничний приклад того, як у мусульманському світі чоловік змінив релігію заради жінки. Повість Наталени Королеви «Quid est Veritas?» („Що є істина?“) – досить складний твір, бо авторка не просто

переказала чи не одну з найважливіших частин Біблії. До його аналізу зверталася Ю. Мельнікова в дисертації Романічна проблема християнського міфу у «*Quid est Veritas?*», І. Набитович в монографії «Універсум *sacrum*'у (від модернізму до постмодернізму)», В. Антофійчук в докторській дисертації «Своєрідність трансформації євангельського сюжетно-образного матеріалу в українській літературі ХХ століття» та інші дослідники. Одразу помітно, що повість є історичною, проте має і художні моменти. Головне питання виникає вже з назви твору, але приховує дуже багато різних передумов та загадок. Письменниця переосмислює факти минулого, часом навіть романтизує їх, робить їх надто невинними – в цьому і була особливість її текстотворення. Водночас вона м'яко та по-особливому сприймала реальність, наче просто вважала її невідворотною. Головними героями повісті є Раббі Галилейський (Ісус Христос), Понтій Пилат, його син Кай, Марія Магдалина, Йосиф Ариматейський та ін.

Основною темою, яка дещо своєрідно трактується в повісті «Що є істина?», є питання: хто винен у смерті Раббі Галилейського? Письменниця виправдовує Понтія Пилата, мовляв, чи мав він вибір, коли всі вовками напали на нього і бажали розіп'яти Сина Господнього? Понтія Пилата називав „Справедливим“ навіть його найлютіший ворог Лентул. Бо Пилат чітко дотримувався найдрібніших приписів законів.

Ніколи й ні для кого він не відступив від цих своїх засад (Королева 2007: 273). Цей біблійний момент гостріше виписаний у новелі зі збірки «Во дні они» «Прокажений». Три роки Леві хворів проказою, всі, звісно, цуралися його і ніхто не підходив до нього, навіть звідалля. Ісус зцілив Леві і вивів з того маргінального топосу, будучи „ніким не прийнятим“. «Нині його рука – рука здорової людини. На ній знову всі фаланги пальців, чиста, м'яка шкіра, а в цілому тілі – колишня парубоцька сила, душа – п'яна радість. Тепер бо знову відкрився йому весь світ, такий красивий світ, як скарбниця надії, можливостей, досягнень. Довкола – безкрай, як весняне поле, вкритий квітом, тільки схились і зривай» (Королева 2007: 202). Мати „прокаженого“ не могла натішитись. Леві не знав, як дякувати Йому, що опинився у центрі життя, що його не цураються і не викидають із соціуму. «Мамо, ми були такі щасливі, що й забули подякувати Йому [...] – То нічого, мамо! Він – такий ласкавий, Він такий добрий. Він не потребує подяки. Він нам, напевно, вибачив, мамо...» (Королева 2007: 203).

З того часу Леві ходив з Ісусом і дивувався, куштуючи простий хліб, наче він „має запах найліпших квітів“ (Наталена Королева часто у своїй творчості звертається до флористики). Проте згодом, відчуваючи нестачу грошей, Леві не почувався вже так блаженно з Ісусом. При вході до Єрусалиму вперше у Леві закралася думка: Як може він когось врятувати, коли він себе врятувати не може?». Навіть зцілений Ісусом, чув він в собі гіркоту

спокуси. Понтій Пилат запитав кого ж розпинаємо: злочинця, що вбив десятки людей, чи людину, що вважає себе сином Божим? І всі в один голос кричали, що врятувати треба „Варраву“, а найголосніше кричав зцілений Ісусом Леві (Королева 2007: 207–208). Наталена Королева співчуває Понтію Пилату. Вона наче несла його журбу, співпереживала, що така важка доля випала йому, а сам прокуратор нічого не міг вчинити, бо вибір був не за ним, а за Богом та людьми. І. Набитович вважає, що в центр твору «Що є істина?» покладена складна і страшна історія про те, як мав би вчинити Понтій Пилат (Набитович 2008: 279). Нашою рецепцією є те, що єдиною історією, яка ховалася за вибором Понтія Пилата, була Господня воля.

І так само, як історичні книги Старого Заповіту не є історією, Євангеліє не є біографією. Автори Євангелія не переймаються свідченнями, котрі б не залишили байдужим біографа, – наприклад, безсторонніми спостереженнями подорожніх; вони стурбовані виключно порівнянням випадків зі своїх розповідей про Ісуса з тим, що Старий Заповіт (так, як вони його відчитують) прорік щодо Месії. Справжня послідовність подій не здається їм надзвичайно істотною, і наскільки Понтій Пилат чи Ірод сприймаються як історичні постаті, настільки інші історичні прикмети, приміром, згадка про Квірінія (Лк. 2: 2), більше заплутують, ніж прояснюють. (Фрай 2010: 78)

Марія Магдалина також є однією з головних героїнь повісті «Quid est Veritas?». Проте в інтерпретації Наталени Королеви жінка не є ні грішницею, ні спокусницею. Це золотоволоса діва, яка справді приваблювала чоловіків, і однією з місій її існування накреслено покаятися і змінити свою духовність. Марія Магдалена таки була здатна до духовного піднесення, допомоги, покори і навіть страждань заради інших. Біблія вчить нас, що навіть найбільший блудник може отримати благословення і бути прощеним (Євангеліє від Св. Луки 36–50). Не звертатимемо увагу на ерос та любов, якими оповито образ Марії Магдалини. Наталеною Королевою все було описано так само непорочно, хоча «ерос, основа й душа всього життя, а не пустотливий і примхливий Амур-дитина, що грається серцями смертників, птахів і звірят, пускає в них стріли» (Королева 2007: 369). С. Аверінцев вважає, що Марія Магдалина відіграє важливу роль у літературі гностицизму, вона постає особою, котрій послано одкровення (Аверинцев 2006: 46). Ні Понтій Пилат, ні Іуда, ні Марія Магдалина, як би по-різному часом не прочитувались їхні персоналії, не були послідовниками „зла“. «Уже в Новому Заповіті з'являється поняття „антихриста“, який бореться проти всього, що підтримує Христос, і певним чином пов'язаний з імператорами-переслідувачами. Павло, хоч наполегливо радить коритися римській владі, зображує „беззаконника, призначеного на погибіль, що противиться та несеться над усе, зване Богом

чи святощами, так що в Божому храмі він сяде, як Бог, і за Бога себе видаватиме“ (2 Сол. 2: 3–4). Цей образ, безперечно, походить від Даниїлової „гидоти“. У Книзі Об’явлення (13: 18) „звірові“, як названо антихриста, приписаний код – число 666, – який прийнято вважати зашифрованим ім’ям Нерона, попри те, що автор, мабуть, жив за часів пізнішого імператора» (Фрай 2010: 147).

У контексті розглянутої теми варто згадати роман буковинки Г. Тарасюк «Любов і гріх Марії Магдалини». Роман видався зовсім не подібним до того, що міг очікувати читач від назви, проте сучасна інтерпретація Марії та постмодерністичний стиль життя головних героїв є ознакою постмодерної літератури. Дружина Понтія Пилата в повісті «*Quid est Veritas?*» виступає другорядною жінкою у романі, вона наче і має власну думку на все, але найчастіше відмовчується, навіть тоді, коли мовчати не можна було. А роман «Любов і гріх Марії Магдалини» пронизаний цитатами з Біблії, які навмисне виділені темнішим кольором, що змушує більше акцентуватися на сакральному. У романі яскраво простежується лінія поведінки людей, що хворіють психозами, найчастіше вважаючи себе пророками, ісусами, богородицями, магдалинами. І всі ці білі палати ставлять питання: чи це „масові психози чи прояви духовності?“ (Тарасюк 1995: 128). І роздумують хворі / здорові, чи ж не є гріхом сотворити собі кумира Ісуса і звертатися до нього, коли він сам говорив, що це гріх (Тарасюк 1995: 128).

Усі істотні для Біблії мови розрізняють душу і дух: у гебрейській мові маємо *nefesh i ruah*, у грецькій – *psyche i pneuma*, у латинській – *anima i spiritus*; подібне розрізнення є й у сучасних мовах. Ніхто б не наполягав, щоб Біблія послідовно послуговувалася котримось одним із цих слів, і тим більше ніхто не назве третю особу Трійці Святою Дутою, а Павлова молитва „за дух, душу й тіло“ його слухачів (1 Сол. 5: 23) підказує, що різниця між душею і духом щось таки значить. Воскресіння Ісуса було тілесним, і Павло пояснює (1 Кор. 15: 44), що воскресає не душа і не абстрактна суть тіла, а „тіло духовне“. Це духовне тіло протиставлене звичайному тілу, або ж „тілу і крові“, однак ця теза попри все передбачає, що безсмертя, як у випадку воскресіння Ісуса, дається тілу, незалежно від форми, якої воно набрало. І це ще раз засвідчує, що Новий Заповіт схильний радше до метафоричного способу мислення, ніж до сучаснішого та раціональнішого, втіленого в грецькій мові. (Фрай 2010: 51)

Г. Тарасюк у романі «Любов і гріх Марії Магдалини» значно більше приділяє уваги біблійним мотивам розп’яття Ісуса Христа: як несли його, як він падав, як підіймали. Наталена Королева підійшла до цього питання значно стисліше. Показово, що в романі Г. Тарасюк передаються страшні психіатричні будні. Бо ж часто люди, які вважають себе богами чи повелителями світу, хворіють психічними захворюваннями. Авторка описує,

скільки головна героїня зробила абортів, що демонструє її невіру в божественне людське начало. Г. Тарасюк вважає, що гріхи героїні можна прирівняти лише з Магдалиніними, бо ж вона була блудниця, одержима злим духом. Читаємо про панічні напади, які переживала жінка. Про такі ж у своїй біографії згадувала Наталена Королева (вона не знала, що з нею коїться, але боялася зупинки серця, через яке вона не помре, але її поховують заживо). Страшні муки пронизували Ліліт (героїню роману Г. Тарасюк): «„Не бий мене! Не бий!...“ Вона зомліла. Спокійно. Тільки зомліла. Отак зірвалася з ліжка, очі безумні, повні сліз, скрикнула „Боже-Боже“ і впала. Вона спить. Зараз вона спить. Так завжди буває після нападу» (Тарасюк 1995: 149). Звертаємо увагу на те, що головну героїню звати Ліліт, як першу жінку, котра була ще до Єви. Але хто ж знає, чи правда це?!

Важко читати слова Марії, матері Ісуса Христа, яка питає: «Сину, сину, чому ти не сіяв, не орав у терпінні? Чому світлом став? При світлі важко їм, темним. Пожалій їх, сину, ти ж на те і світлом став. Але – де ти, де? Коли так темно, де ти? Як воскрес рано в перший день тижня, [...] явився першій Марії Магдалині, з якої вигнав сім бісів. Вона пішла і сповістила тим, що були з ним, що ридали тепер і плакали. Але вона почула, що він живий, і вона побачила – не повірила» (Тарасюк 1995: 149). Колізія подій така заплутана, що відбувається найдивніше: син Понтія Пилата Кай освідчується Магдалині у коханні, а вона відповідає: «Не тому не приймаю Каєвого кохання, кохання найліпшого з юнаків, яких я зустрічала! – не тому, що сама його не кохаю, а тому... затрималась на мить і ніби прочитала вголос записані в її серці вогненні слова: – ...тому, що вибрала я іншу участь... іншу долю... що не відійдуть від мене...» (Королева 2007: 406).

Оригінально і неklasично обіграє Г. Тарасюк історію і сучасність. Відчувається, що письменниця намагається виправдати навіть Іуду: «Тоді Іуда, котрий зрадив Його, побачив, що Він засуджений, і покаювшись, повернув тридцять срібників первосвященникам і старійшинам, кажучи: согрівив я, зрадив кров неповинну» (Тарасюк 1995: 163).

Г. Тарасюк роздумує також і про мистецтво як про дар Божий, який може рятувати від гріха та хвороб. Мистецтвом „хворів“ чоловік героїні: «Мистецтво – Божа благодать, яка сходить лиш на окремих блаженних. Його не можна зрозуміти, пояснити, а лише осягнути серцем – як Бога. Не всім дано. І доки дух попирають глухі і сліпі фарисеї – його не буде. Буде тільки імітація Мистецтва» (Тарасюк 1995: 169). Не відчула героїня роману «Любов і гріх Марії Магдалини» потребу підтримати свого чоловіка, певно, так, як і дружина Понтія Пилата.

У романі «Quid est Veritas?» десятки разів питалося чи то в читача, чи то в героїв: «„Що таке істина?“ „Істина!“ „Істина!“... „Істину лишім Пилатові! Нам важлива не „істина“, а щоб вибраний Богом нарід таким залишився і надалі! Та ж нікому не тайна, що

назаретська отрута вже й сьогодні робить між нашими страшні спустошення. „Всі рівні!“, „Всі однакові“, „ближні“, „брати“! Тож і римляни нам „брати“! Може, ще й „старші брати“?.. В мене аж голова тріскає від думок: як було не збагнути, як не скористатися?! Адже таки „він“ – з роду Давидового!.. Адже таки „він“, – кажу це цілком свідомо! – таки „він“ Месія! Дійсний Месія!» (Королева 2007: 414). Розпізнати Месію було найважчим випробуванням для люду, всі боялися бути обманутими, тому легше зневіритись, ніж повірити.

Походження Христа не визнавали протягом усього його життя: від самого народження він протистояв іншому „цареві юдеїв“ – Іродові, на суді ж його обвинувачі заявили; „Не маємо царя, крім кесаря“ (Ів. 19:15). Хоч які були б асоціації з царською гідністю, включно з терновим вінцем і написом на хресті „цар юдейський“, – усі вони перебувають у контексті глузування й тортур. При всьому цьому Ісус – індивід ізраїльського суспільства, з його неповторною духовною місією і майже непобитим рекордом ізоляції й вигнання. Ще більшого значення для нашого контексту набуває твердження Ісуса про те, що він є правдивим царем, хоч царство духа „не від світу цього“; і водночас він поводить себе як слуга й ототожнює себе з „найменшим“ серед усіх (Мт. 25: 40), що, між іншим, має на меті заперечити діалектику „пана-раба“, від якої залежить уся історія людства. Символічний кінець історії лежить у тій точці, де пан і слуга стають однією й тією ж особою і репрезентують одне ціле. (Фрай 2010: 102)

Одним з найважливіших моментів роману є пошуки Граалю, який подарували Ісусові при народженні. Понтій Пилат: «Ціле своє життя шукав я Істини... Тужив за нею. І – не знайшов! Чи, може, не впізнати, коли зустрів її?.. І от надходить уже вечір мого життя. І рухом жалоби, як на похороні, прокуратор Юдеї накрив свою голову краєм тоги...» (Королева 2007: 441).

Понтій Пилат важко і довго переживав свій вибір, який зробив на користь Варрави, думки згризали його, доводячи до стану депресій, тож він все слабшав, слабшав... «Найлегше недомагання душі враз може змінити всю психіку людини. Буває, що таке недомагання підштовхує людину до вчинку, цілком тій людині невластивого. А, отже, майже всі ті, навіть і лікарі, що прислухаються до сухості в носі при звичнім нежиті, ні на хвилинку не потурбуються станом хворого духа. А та хворість і найлегша, може знищити все життя, та ще й не лише хворому, але найчастіше найближчим людям» (Королева 2007: 534). Але враз всі почали шукати Грааль, який Він отримав ще при народженні: «Юдейська уява, сперта на матеріальному, бачила в келиху таємне й чарівне джерело, з якого Раббі, п'ючи з нього, ніби черпав свою силу; ніби й на останній вечері своїй потребував він того келиха в певності, що його силою визволиться від приготовлених йому передовими священиками страждань та смерті» (Королева 2007: 472).

Ісуса Христа хотіли надіслати за межу життя, на маргінес, з якого насправді краще видно центр. Але Він воскрес, і наступним завданням його було знайти Грааль, наче в ньому захована сила – силенна: «Прикладом символічного відчитання у „Quid est Veritas?“ може бути сцена смерті Понтія Пилата, який вирушає кораблем у горобину ніч на пошуки чаші Грааля й топиться в бурхливій ріці, побачивши марево» (Набитович 2008: 249). І. Набитович зауважує, що вода є символом Таїнства хрещення, в якому народжується *homoreligious* для нового життя. Завдяки Таїнству хрещення віруючі народжуються для нового життя. «Христос – не тільки храм, а й наріжний камінь храму, а кожен член християнської спільноти – це також камінь у цьому храмі. Вірш 22 зі 118-го Псалма: „Камінь, що його будівничі відкинули, той наріжним став каменем“, – не раз цитовано у Новому Заповіті (між іншим, і в Діях апостолів, 4:11), крім того, приходить на думку, що в світі, де не буде смерті, каміння буде так само живим, як і все інше (1 Петр. 2: 4–5): Приступайте до нього, до Каменя живого, дорогоцінного, що відкинули люди його, але вибрав Бог. І самі, немов те каміння живе, будуйтеся в дім духовий, на священство святе...» (Фрай 2010: 233).

Варто звернути увагу на найважливіші, на наш погляд, слова роману «Quid est Veritas?»: «Що є Істиною? Ні, люди добрі, я цього не знаю! Я знаю лише те... що Істиною не є!...» (Королева 2007: 552). Відповідь на це питання шукала й сама письменниця.

Аналізуючи творчість та життя Наталени Королевої, ми помітили, що вона ніколи не залишалася байдужою до нужденних, працювала сестрою милосердя на війні. І навіть її тексти демонструють прихильність до хворих, немічних, а особливо – до одержимих. Після того, як Ісус Христос почав творити дива, він став центром серед людей, але водночас і маргінесом, бо його і не приймали, і відштовхували, і, зрештою, зробили так, щоби Сина Божого розіп'яли. Ісус Христос не цурався біснுவатих і прокажених. Пізніше до них з такою ж пошаною ставився святий Франциск (самого вважали шаленцем) та його послідовники. Ісус Христос з'явився нізвідки і назвався сином Божим. Чи готові ми зараз отримати таке послання з неба і чи прийняли б людину, яка каже, що є Месією? Наталена Королева не засуджує жодного, хто не міг повірити Ісусу.

У контекст роману «Quid est Veritas?» не випадково включаємо аналіз збірки оповідань з євангельськими мотивами «Во дні они», де філософські теми розкриваються передовсім в оповіданні «Поклик». Ліричні герої роздумують над тим, чому так буває, що люди народжуються в одній місцині, формуються в одному соціумі, та хтось з них стає „іншим“. Наприклад, Закхей, якому не потрібні були ні неприятели, ні друзі. Лише казав одне він у відповідь на всі питання, чому він чужий: «Прив'язаність – корінь страждань» (Королева 2007: 217). «Самота?.. В ній моя сила й моя радість. Я не маю потреби ні про кого дбати, не маю страху когось дорогого втратити, коли нікого не хочу мати на помешканні в

своєму серці. І не потребуватиму! Я сам собі пан, й ніхто нікуди не може повести мене. Нікуди й ніколи... Більше жити!..» (Королева 2007: 217). Тут був його власний „світ“, для якого він був центром і сонцем (Королева 2007: 217). Не можемо знати, чи добре жилося маргіналу, бо й аутистом його не назвеш – він спілкувався з людьми, просто жив окремим, лише своїм життям. Маргінал, який для інших був центром, а для себе так ніколи ним і не став.

Одним з прикладів зворотності бінарної опозиції *центральне / маргінальне* є оповідання «Драхма». Бачимо, що бідна жінка, не маючи ні копійки за душею, приймає маленьку дівчинку, яка загубилася, і все її життя через цю подію змінюється: «Майже раз у раз мала працю. Майже не затримувал заробленої платні. Негоди немов не існувало на світі» (Королева 2007: 223). І люди дбали про дитину: їжею, одягом. І коли жінка знайшла гроші (драхму), то не використала їх на свої проблеми: «Діна мерщій простягла руку й вкинула знайдену драхму до сарбонки, що висіла при вході в храм: „Господи! Прийми в подяку за всі милості та за всю ласку Твою. Не погидуй Господи, Ти, що даєш, відбираєш і повертаєш знову!..“» (Королева 2007: 226). Якщо дивитися з точки зору бінарної опозиції, то в цьому випадку вона врівноважилася, адже було внесено подяку за благодаті.

У даному контексті актуальним є оповідання «На Лазаровім хуторі». Після смерті Ісуса була така печаль, що й ніхто не говорив, апостол Петро почувався зрадником і все думав про півнів, що тричі мали заспівати. «Ах, душа!.. Як легко обіцяти свою душу, але... як важко дотриматись маленького слова» (Королева 2007: 209). Але ж тоді бігла Марія і кричала «Живий!.. Він – живий! Встав із мертвих... Вчитель... Все сталося, як говорив... Встав на третій день, як обіцяв...» (Королева 2007: 210). «Ось Той, що справдив всі надії й дотримає слово» (Королева 2007: 210).

Усі тексти «Во дні они» є прототипами євангельських, біблійних мотивів. Ми не говоритимемо про всі оповідання зі збірки, бо вони є лише євангельськими переказами. Проте хочеться зупинитися ще на творі «В Різдвяну ніч», де описується зрада маленького хлопчика Юди з Каріоту. Через пиху і для того, щоб „гості“ цінували його та гордилися ним, Юда видає всі сімейні секрети, які були створені во благо родини. І от в різдвяну ніч забирають годувальника сім'ї, якого ніколи вже не побачить родина. Мати у відчаї кричить, проклинає сина: «Чому не здох ти, потворо, раніш, як родився?! Ти, заразо, що приніс нам у житло злодійство, на смерть віддав за гроші рідного батька! А бодай же ти завісився, добра не знаючи! Най лусне твоє чрево й випадуть твої нутроші... Най зрадницьким найменням твоїм клянуть люди, аж доки стоятиме світ» (Королева 2007: 243). І чули рідні, що батька в'яжуть до коня... «Іхеведь напружила всі сили й з розбігу кинулась сторчголов у прірву, на дні якої пінився та клекотав у сяйві чарівної зорі рвучкий потік...» (Королева 2007: 243). Але

ж Наталена Королева не хоче звинуватити дитину, вона просто розкриває, ким був і ким став Юда з Каріоту.

Якщо говорити про сакральність мови, то для Наталени Королевої вона становить глибоку духовну субстанцію, адже, пригадаймо, авторка дуже довго шукала саме своєї мови, щоб могли говорити нею до інших. У всіх художніх творах – чи то текстах на релігійну тему, чи історичних, або ж, навпаки, про демонічні сили – її мова висока, вишукана, а часом урочиста. Для людини-поліглота, яка різних мов знала більше десяти, мова сама собою сакралізувалася і стала безцінним матеріалом, з якого можна створити усе, що забажаєш, бо зароджується вона спершу не в звуках, а в серці.

У даному контексті звертаємось також до повісті «1313», де письменниця описує бінарну опозицію *божественне / демонічне*. Повість Наталена Королева присвятила Середньовіччю, і виправданими є моменти чаклунства та потойбічної сили. «Виключно для тієї мети тримала прачка зачаровану курку, яка, хоч на вигляд і нічим не відрізнялася від курей звичайних, однак несла яйця, повні крові. А кожному відомо, що коли закривавлене рідкою кров'ю яйце двадцять один день поносити під лівою пахвою, то з нього достойтно виплодиться аспид. Буває він виключно барви чорної, на голівці ж має один або навіть і два ріжки» (Королева 1991: 178). Аспид – жахливе міфічне створіння, яке за подобою є змія з крилами. Героїня роману відьма Тільде, яка насправді відьмою не є, «перекодувалася вночі в крука і билася в алхімікове вікно, кажуть, що то був навіть не крук та сокіл. Повідали люди, що такої відьми, як та Колумба, як світ світом ще не бувало. Тому й повезено її на показ нібито аж найсвятішому отцю. Він-бо єдиний може вирішити: чи не є це сама та „діва-архигрішниця“, від якої має народитися антихрист? Не дурно ж бо спаленій матері її все ввижалися вогняні стовпи, на який спирається небо, та й бачила вона, як небо падає й приходить кінець світу» (Королева 1991: 181).

У повісті «1313» відсутнє все, що є питомо українським, маємо опис західноєвропейського середньовіччя. І, за словами О. Мишанича, це єдиний твір в українській літературі, основа якого – середньовіччя, причому західноєвропейське. Проте позасакральне, вписане в повісті, є дуже близьким до фольклорних мотивів України, які досі притаманні селам Західної України. У «Легендах старокиївських» є оповідання «Опійний дим», який варто згадати і теж залучити до дискусії. Ворожбит повертає до життя героя Гашту завдяки наркотичному диму з рослини *Cannabis Sativa*. «Коли ворожбит повернувся до багаття, Гашта твердо спав. Спав тяжким сном смертельно п'яної людини. Вугілля дотлівало. Гашиш вже більше не курився, тільки якимсь ніби відгуком чи тінню запаху озивався ще в печері його солодкавий аромат. І від нього коли-не-коли пирхав та чхав у сусідній печері оперований Гаштин кінь...» (Королева 1991: 449).

Письменниця також часто звертається до маргінального рівня – дурнів та божевільних. У повісті «1313» дурень виписаний особливо яскраво і є одним із головних героїв:

Тепер дурник сидів на почіпках біля могили, сварився пальцем на великого слимака, що повз по плиті, й щось бурмотів, дорікаючи слимакові. Але не викидав і проганяв, лише руками показував на свіжий вінок, щоб слимак обминув його й найкоротшою дорогою зійшов з плити. Перевівши очі на коєць з соловейком, що висів в кущі бузку, котрий щойно розпускався, Абель раптом спинився, затримався й прислухався, засміявся по-дитячому й радісно заплескав у долоні. Потім увірвав свій сміх, кілька разів вказав на самого себе пальцем, доторкаючись грудей і в когось невидимого запитав: „Я? Я?.. Ще сьогодні?.. Зараз?.. З тобою?..“. І ще радісніше захитав головою, схиляючись над могилою. Навіть став навколішки й приклав вухо до плити, ніби прислухаючись, що говорить йому небіжчик. Притому, не перестаючи, увесь час гладив поверхню плити. (Королева 1991: 250)

М. Фуко у праці «Історія шаленства у класичну епоху» описав, як над божевільними знущалися, робили з них блазнів, заробляли на них гроші, використовували у виставах, щоб висміяти. Але водночас ніхто зі здорових людей не міг так добре грати в театрі, як шаленці.

М. Фуко називає божевільних маргінальною категорією. Він акцентував увагу, що статус дурника у суспільстві був дуже вигідним, бо всі приймали його поведінку за належне, і він завжди притримувався свого маргінального місця у світі (Фуко 2010: 24). Також М. Фуко зізнається, що вважає, наче кожна людина є шаленцем, проте у більшій чи меншій мірі прояву (Фуко 2010: 49). До диваків відносять і пустельників. Проте Наталена Королева вважає, що вони швидше належать до святих. «Інші – за диваків, людиноненависників, інші знов за чародіїв та зорезнавців, що „знухалися з чортами й мавками“». До перших приходили люди по раду й ліки, а околишні розбишаки часами трусили їхні схованки. До других не ходив ніхто, й забобонний страх охороняв їх ліпше за найміцніші мури. Здебільшого й самі вони не охоче пускались до розмови з світським суспільством. Зате при зустрічі з особами духовними мали велике потішення в „розмові духовній“» (Королева 1991: 163–164).

О. Баган високо оцінює повість Наталени Королевої «1313».

Він виявив її уміння [Наталени Королевої – В. Х.] вникати в самий дух історії, розгорнувши широку історіософську і морально-психологічну проблематику, що була визначальною ознакою католицької літератури, зачаровувати оригінальністю поетикальних та персонажних образів,

вдало і делікатно поєднувати динаміку сюжету і діалогів з пластичністю пейзажних зображень. Загалом це кульмінаційний твір художнього плану в історії української консервативної думки та культурології. Крізь його призму ми поглиблюємо розуміння проблематики і концептуальності інших творів Авторки. (Баган 2007: 665)

Звісно, Наталена Королева переважно осмислює сакральне і сама є частиною того духовного світу, який становить основу її художніх текстів, зокрема таких, як «Легенди старокиївські» і «Нерушима стіна». В останньому творі алюзією на нерушиму стіну є віра, всеперемагаюча і чиста. «Так: перемога не хаос. Не буря ненависті дає перемогу. Дух переможний – є спокій і гармонія. Вони опановують завжди безлад і хаос» (Королева 1991: 582). Проте природа віри головного героя така сильна, що він «раптом ламає об коліно свою подорожню палицю... Причепленим до шкіряного паса ножем зарівнює обломлені кінці. Врізає коротшу поперечину у рівнобіжний пеня. І утворює хрест [...]. – Силою Хреста – ознака Вічності, – у безмежність-бо продовжуються його рамена, – благословляю вас, зелені гори, й тебе, річка широка, й тебе, народе, що у дикій буйності своїй не міг не відчути творчої сили гармонії і спокою... Благословляю вас! – промовив повним голосом апостол» (Королева 1991: 582). І коли побачив апостол Андрій, що стіна не вибудовується, бо греки Святиню-Храм хотіли ставити, аланни – твердиню, пішов тоді він без палиці: «Слово Живе – за опертя мені і за світло ногам моїм? Навіщо ж спиратися на дерево сухе? На очеретину, що від вітру хитається? На Колхиду тримав путь апостол. Не здобувати золоте руно Язонове – сам поніс, не мертве руно, а Агня Живого, що знімає гріхи світу, а за ним – страх Життя і тягар Смерті» (Королева 1991: 585). Авторка об'єднує бінарні опозиції, проте надає їм обом негативної семантики: *Життя – страх, Смерть – тягар*.

Наталена Королева у своїй багатогранній творчості звертається до різних тем, особливо до історичних та релігійних, її завжди притягувало далеке та незвідане минуле. Письменниця інтерпретує такі теми на власний розсуд, проте завжди заглядає до першоджерел. Повість «1313» є багатою на частину бінарної опозиції *демонічне*, яка є парою до *божественного*. Хоча все одно божественне, духовне, сакральне, блаженне в текстах Наталени Королевої переважає.

Література:

- Аверинцев 2006: Аверинцев, С. Многоценная жемчужина. Київ: Дух і літера, 2006, с. 450.
- Баган 2007: Баган, О. Неоромантизм. Неокатолицизм. Неоконсерватизм (творчість Наталени Королевої в ідейно-естетичному контексті доби) – В: Королева, Н. Без коріння. Во дні они. QuidestVeritas? Дрогобич: Відродження, 2007, с. 655–669.
- Копач 1962: Копач, О. Наталена Королева. Вінніпег, 1962, с. 36.

Королева 2007: Королева, Н. Без коріння. Во дні они. Quid est Veritas? Дрогобич: Відродження, 2007.

Королева 1991: Королева, Н. Предок. Київ: Дніпро, 1991.

Набитович 2008а: Набитович, І. Поетика концепту чуда у романах Наталени Королевої „Quid est Veritas?“ та Романа Брандштаттера „Ісус з Назарету“. – В: Універсум sacrum'у (від модернізму до постмодернізму). Дрогобич–Люблін: Посвіт, 2008, с. 245–253.

Набитович 2008б: Набитович, І. Християнська ініціяція як структурний компонент роману Наталени Королевої „Quid est Veritas?“ – В: Універсум sacrum'у (від модернізму до постмодернізму). Дрогобич–Люблін: Посвіт, 2008, с. 279–286.

Тарасюк 1995: Тарасюк, Г. Любов і гріх Марії Магдалини. Чернівці: Облдрук, 1995, с. 384.

Фрай 2010: Фрай, Н. Великий код: Біблія і література. Львів: Літопис, 2010, с. 362.

Фуко 2010: Фуко, М. История безумия в классическую эпоху. Москва: АСТ Москва, 2010, с. 698.

Інформація про авторку:

Христя Венгриянчук – кандидатка філологічних наук ЧНУ ім. Ю. Федьковича, головна редакторка видавництва «Чорні Вівці»

E-mail: chrustjav@gmail.com